

Castell de Queralt vist des de llevant. Fotografia de Jordi Gironès

Geografia i medi natural

El castell de Queralt està ubicat dalt de la serra del seu nom. Serra que continua amb la de Miralles i d'altres formant una línia gairebé recta des de Pontils fins al riu Anoia en direcció a Montserrat, que veurem al nord-est. Al nord, hi veiem Almenara i Fiol; al nord-est, l'Anoia; al nord-oest, Santa Coloma i Aguiló; a l'oest hi ha el poble de Bellprat; al sud-oest, Montagut i Sant Miquel de Montclar; i a l'est, la Llacuna.

La història

El castell de Queralt, ubicat en un enclavament elevat i estratègic de la serralada de Queralt, representa al segle X l'extrem de la Marca.

Trobem la primera notícia l'any 976, quan Borrell II ven a Guitard, vescomte de Barcelona, el castell i terme que tenia per conquesta del seu avi Guifred i el seu pare Sunyer. Aviat, però, fou destruït per l'escomesa d'Almansur datada l'any 985. El castell continuava enderrocat el 987, quan es traspassa a Trasor, membre de la nissaga dels vescomtes d'Osona. El canvi de propietaris pot explicar-se per l'absència del vescomte Udalard, caigut presoner, cinc anys en captivitat, i en aquells

moments calia tenir els castells en peu de guerra. No obstant això, a començament del segle XI fou discutida la seva propietat entre el bisbe d'Urgell, Sal·la, i Sendred de Gurb, fill d'Anulf, davant dels comtes de Barcelona. Tot i la sentència favorable al bisbe d'Urgell, l'indret es troba vinculat als Gurb-Queralt, no sabem si per compra o per usurpació, mètode sovint emprat a l'època.

L'any 1032 s'ubica al castell Bernat Sendred de Gurb, fill de Sendred, junt al seu amic, el levita Guillem de Mediona, quan es produeix una incursió sarraïna; Guillem intenta perseguir-los i troba la mort. A mesura que s'estabilitza el territori, al llarg del segle XI, es forma dins del terme del castell de Queralt la població de Santa Coloma al voltant de la seva església, datada des de l'any 1033. La vila suplanta aviat el castell de Queralt com a centre de la baronia, que llavors comprèn els termes de Bellprat, Santa Coloma, Aguiló, Montargull, Bordell, Rocafort i Rauric. Dins de la baronia, el castell de Queralt resta en mans de la branca principal dels Gurb-Queralt en propietat, mentre que els feus i les castlanies les reben els germans fadristerns; aquest fet, estès al segle XII, es documenta en el castell de Queralt en el testament de Pere (I) de Queralt, fill de Berenguer de Gurb-Queralt, el qual és feudatari del castell. Aquest feu passa a mans del seu successor, Gombau d'Oluja, el seu nebot. Al morir aquest sense descendència, el castell passa a l'altra branca lateral, representada per Guillem de Timor, també nebot. El seu fill Arnau de Timor va adquirint, a començaments del segle XIII, béns i drets a la zona fins que a l'any 1212 compra el castell a Berenguer III de Gurb-Queralt, per la suma de 25.000 sous, en lliure i franc alou. El fill d'Arnau, Pere, es cognomena Queralt i reuneix la baronia de Santa Coloma.

L'any 1599 reben de mans de Felip III el títol de comtes de Santa Coloma. Progressivament, el castell de Queralt va sent abandonat pels seus senyors, fins que l'any 1842 el comte de Santa Coloma ven el castell

Façana sud del castell de Queralt. Fotografia de Jordi Grionès

a Josep Safont. Llavors s'ubica en un despoblat; el seu estat és deteriorat, amb corrals de bestiar i voltat de terres.

L'edifici

Per bé que el castell de Queralt és l'assentament castral més primerenc en l'ocupació cristiana de la conca del Gaià, del primitiu castell del segle X no en resten traces evidents. Bona part del conjunt arquitectònic que ocupa l'emplaçament és una obra tardana, d'època gòtica (s. XIII-XIV); només les restes del campanar de Sant Miquel, alguns trams de murs dispersos pel cim de la serra i l'església de Sant Jaume ens situen en dates més reculades i properes als moments fundacionals (segles XI-XII).

Des del pla de Sant Jaume, on hi ha l'església romànica, la pujada al castell s'efectua per l'antic camí medieval, a mitja pujada, sota el peny on s'aixequen les seves

restes, encarats a migdia s'hi troben diferents edificis d'èpoques i funcionalitats diverses, parcialment enderrocades.

A la part més elevada del turó se situa l'edifici residencial del castell de Queralt. Es tracta d'un únic cos constructiu de planta rectangular i orientació est-oest amb la façana principal i la porta d'ingrés situades en el mur de llevant. Aquest edifici, de factura gòtica, que es mantingué dempeus fins a principis del segle XX, es troba avui en un procés inapel·lable de degradació. Tot i així, és encara apreciable la distribució interna de l'espai constructiu. L'element més ben conservat és la façana nord, en la qual podreu observar el desenvolupament en altura de l'edifici: planta baixa, un pis i terrat.

L'espai intern de la planta baixa, a la qual accedireu directament per la porta original (en resten dempeus els brancals del portal adovellat), s'organitzava en tres àmbits rectangulars d'identica orientació que els murs

perimètrics (est-oest). En el trànsit per les restes d'aquesta planta –que efectuareu per damunt l'enderroc que ha originat la caiguda de l'edifici– podreu encara observa l'ingrés, en forma d'arc apuntat, de l'àmbit més septentrional. Aquest espai disposava de dues obertures, en forma d'espitlleres, en el mur perimètric nord. A l'extrem oest de l'àmbit de migdia s'hi troba una construcció de planta rectangular amb obertura superior a la coberta. Tot i que tradicionalment s'ha considerat la tàvega o presó, l'arrebossat de les seves parets fa pensar, més aviat, en una cisterna.

Pel que fa al primer pis, segurament es devia organitzar com una gran sala amb finestral gòtics oberts en el mur oest –en resten traces en la cantonada nord-oest– i un finestral amb festejador a la meitat del mur nord que es conserva en perfecte estat. Aquest espai, la sala noble del castell, disposava, doncs, d'una magnífica panoràmica sobre la plana de Santa Coloma de Queralt..

L'edifici es cobreix amb un sostre a manera de terrassa amb murs perimètrics alts, en els que es disposa una línia d'obertures. Únicament s'ha conservat l'alçat del mur septentrional, on encara es conserva una de les finestres espitllerades del mur perimètric de la terrassa.

Entre la resta dels elements estructurals d'aquest castell residencial que han sobreviscut fins avui mereixen ser considerats, d'una banda, una canalera de desguàs situada prop de la cantonada nord-oest de l'edifici, feta amb carreus de pedra sorrenca buidats internament en forma circular i, de l'altra, el propi alçat del mur septentrional, sobretot, l'angle de tancament que forma amb el mur oest, del qual en podreu apreciar el perfecte carreuat de la cantonada.

Església de Sant Miquel i la cisterna

La resta d'estructures del castell se situen a la part oest de l'edifici residencial, en un pla d'ocupació més baix. Per tal d'accedir-hi cal sortir de l'interior del castell i seguir el traçat del mur septentrional fins arribar a un rocalls on arribareu a tocar de Sant Miquel. D'aquesta església romànica només s'ha conservat la zona dels peus de la nau i algun retall a la roca que permet intuir el traçat de la nau i la capçalera. Del primitiu edifici, doncs, només en resta el mur de tancament oest, sobre el que se situa un campanar d'espadanya, i part de l'escala que hi menava des de l'interior del temple, situada a la cantonada nord-oest. Els murs que tanquen internament els peus de la nau són ja d'època molt posterior i deuen

Església de Sant Miquel vista des de ponent. Fotografia de Jordi Gironès

Murs des de l'interior del castell i cos, amb el campanar d'esppanya, de l'església de Sant Miquel. Fotografies extretes del llibre «Els castells del Gaià».

correspondre a alguna modificació de la zona de culte o a la reutilització de l'espai per altres usos no sacres.

Alineat amb el mur de tancament oest de Sant Miquel hom troba un segon mur que correspon a una estructura de planta rectangular coberta amb volta i amb la mateixa alineació est-oest de l'església, però situada en un pla constructiu inferior. L'ensorrament de part de la coberta permet accedir a la part central, on podreu observar, just a l'alçada de l'arrencament nord de la volta, un forat de desguàs, així com restes de l'arrebossat hidràulic de les parets laterals. Sou dins d'una segona cisterna del castell.

L'església de Sant Jaume

Al peu del castell s'aixeca l'església de Sant Jaume, un edifici bastit durant la primera meitat del segle XI segons uns cànons arquitectònics romànics. L'edifici original, d'una sola nau coberta amb volta de canó i amb capçalera d'absis semicircular, ha sofert diverses modificacions al llarg de la baixa edat mitjana. Així, el primitiu campanar d'esppanya i la porta, resolta per un arc de mig punt adovellat i que es troba ara oberta en el mur nord, foren traslladats de la seva posició inicial.

Una altra de les reformes estructurals que patí l'edifici fou la construcció d'un nou absis quadrangular en substitució de l'original semicircular. Externament, els panys dels murs originaris presenten una decoració llombarda a manera de fris d'arcuacions cegues separades, en grups de tres, per lesenes, que els fan clarament diferenciables de la resta de fàbriques posteriors. Sant Jaume ha tingut millor sort que moltes de les esglésies castrals del Gaià i actualment es troba en procés de consolidació.

Extret del llibre «Els castells del Gaià» de Marina Miquel, Josep Santesmas i Dolors Saumell. Editat el 1999 per Cossetània.

Jordi Gironès i Vilardebò
març de 2007

Església de Sant Jaume. Fotografia de Jordi Gironès